

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

ביאורי תפילה

ברכת עבודה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

ברכת עבודה

רצה ה' א-להינו בעמך ישראל ובתפילתם,
והשב את העבודה לדביר ביתך,
ואישי ישראל ותפילתם באהבה תקבל ברצון,
ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך.
ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים
ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון.

ראינו לעיל את הגמ' בברכות המחלקת בין הברכות האמצעיות הדומות לעבד המבקש פרס מרבו, לבין שלוש הברכות האחרונות הדומות לעבד שקיבל פרס מרבו ונפטר והולך לו. המעיין בברכת עבודה, אינו רואה שום קשר בין הברכה ונוסחתה לבין סוגיית הגמרא. ברכת עבודה היא ברכת בקשה ככל שלש עשרה ברכות הבקשה הקודמות לה, ואין בינה לביניהן ולא כלום. אין בנוסח הברכה סימן לכך שברכה זו היא ברכת הודאה או ברכת פרידה.¹

בנוסף לכך, ללא קשר לסוגיית הגמ', נושא הברכה אינו ברור. הברכה נקראת ברכת עבודה², ואכן, ברכה זו עוסקת בבקשה להשבת העבודה לבית המקדש - "והשב את העבודה לדביר ביתך", ובבקשה שעבודתנו תהיה מקובלת - "ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך". אולם יחד עם זאת הברכה כוללת גם בקשה על קבלת התפילה - "רצה ה' א-להינו בעמך ישראל ובתפילתם", ואישי ישראל ותפילתם באהבה תקבל ברצון, ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל".

מדוע חכמים כללו בברכה אחת גם בקשה להשבת העבודה, וגם בקשה לקבלת התפילה. בנוסף לכך קשה, מדוע צריך לבקש כאן על קבלת התפילה, הרי ברכה שלמה, "ברכת שמע קולנו" מוקדשת כולה לבקשה שתפילתנו תתקבל, מדוע יש לתקן ברכה נוספת באותו נושא.

השאלות הללו מתרצות אחת את רעותה. כדי לענות על שאלות אלו יש להשוות בין בקשת קבלת התפילה, שבברכת "שמע קולנו" לבקשת קבלת התפילה, שבברכת עבודה.

¹ עיין במאמרו של מו"ר הגר"א ליכטנשטיין, בספר שיח יצחק, מאסף לענייני תפילה ודברי זכרון ליצק לביא ז"ל, הוצאת המשפחה, ירושלים תש"מ, עמ' 202-203, תשובה שונה מהתשובה המובאת כאן לשאלה זו.

² כך מפורש במשנה ר"ה לא. "ואומר עבודה הודאה וברכת כהנים".

<p>רצה ה' א-להינו בעמך ישראל ובתפילתם, והשב את העבודה לדביר ביתך, ואישי ישראל ותפילתם באהבה תקבל ברצון, ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון.</p>	<p>שמע קולנו ה' א-להינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפילתנו כי א-ל שומע תפילה ותחנונים אתה ומלפניך מלכינו ריקם אל תשיבנו כי א-ל מלך חנון ורחום אתה ברוך אתה ה' שומע תפילה</p>
---	--

בברכת "שמע קולנו" פונים אנו אל א-ל רחום וחנון, ומבקשים ממנו רחמים ותחנונים. מונחים אלו מבטאים בקשת צרכים. לאחר י"ב ברכות של בקשת צרכים³, צרכים פרטיים וצרכים כלליים, צרכים גשמיים וצרכים רוחניים, באה ברכת "שמע קולנו" כבקשת סיכום. בברכה זו זועקים אנו: "אוי טאטע" ריבונו של עולם, חיינו כולם הפרטיים והציבוריים, הגשמיים והרוחניים תלויים בך, חוס עלינו, רחם עלינו תענה לבקשתינו, כי חיינו בבקשתנו, ונפשנו בשאלתנו.

בברכת עבודה, אין רחמים ואין תחנונים. מונח אחר דומיננטי בברכה זו, מונח המחליף את הרחמים והתחנונים של ברכת "שומע תפילה" - "רצון". "רצה ה' א-להינו", "תקבל רצון", "ותהי לרצון תמיד".

המונח "רצון" שאול מעולם הקרבנות, "ונרצה לו לכפר עליו" (ויקרא א, ד). בברכת עבודה אין אנו מתפללים שהקב"ה יקבל את בקשתנו. אנו מבקשים שתפילתנו תהיה לרצון. שתי הברכות הללו, ברכת שומע תפילה, וברכת העבודה, הם ברכות דומות אבל שונות. מבחינה חיצונית הם ברכות דומות, שתיהן עוסקות בבקשה לקבלת התפילה. מבחינה מהותית הברכות שונות זו מזו. ברכת "שמע קולנו" היא ברכת סיום לברכות הבקשה, פונים אנו בתחינה לריבונו של עולם, שיקבל את שנים עשר ברכות הבקשה שלנו. ברכת עבודה, היא ברכת סיום לתפילה כולה, שבא אנו מבקשים מהקב"ה, שתפילתנו תשמש במקום קרבן, ותעלה לרצון לפניו.

כעת אנו מבינים את החיבור בין הבקשה להשבת העבודה, לבין הבקשה לקבלת התפילה. שתי הבקשות הללו הם בעצם בקשה אחת, בקשה להדבקות בקב"ה. רוצים אנו "להקריב את נפשינו" להקב"ה. מתפללים אנו, "השב את העבודה לדביר ביתך" ונזכה

³ כדאי לציין שי"ב ברכות הבקשה מורכבות מ 6 בקשות פרטיות, ו 6 בקשות כלליות. ברכות הבקשה הפרטיות מחולקות ל 3 ברכות רוחניות, ואח"כ 3 ברכות גשמיות. בברכות הכלליות אין חלוקה ברורה בין ברכות גשמיות לברכות רוחניות.

ש"איש ישראל באהבה תקבל ברצון", והרי הקרבת הקרבנות, כאילו הקרבנו את נפשינו⁴. אולם כיום שאין לנו יכולת להקריב קרבנות, הרי בקשתנו היא "שתפילתם תקבל ברצון" - תפילתם של עם ישראל ירצה עליהם כקרבן.

ניתן לבסס הבנה זו מנוסח חתימת הברכה. אנו חותמים את הברכה ב"ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים. בא"ה המחזיר שכינתו לציון". נוסח זה אינו מתאים לברכה, בזמן שבת המקדש קיים. אכן, רש"י (ברכות יא: ד"ה ועבודה) מביא שני ניסוחים אלטרנטיביים לברכה. "שאותך לבדך ביראה נעבוד" או "המקבל עבודת עמו ישראל ברצון". שני הניסוחים הללו תואמים את הנאמר, שמהות הברכה הוא עבודת ה' בתפילה או בקרבנות.

ככדי להעמיק יותר בהבנת הברכה, ובהבנת היחס בין ברכה זו לברכת "שמע קולנו", יש לעמוד על משמעות המושג "תפילה"

בחז"ל יש שתי משמעויות שונות למונח "תפילה". בגמ' בברכות לב. נאמר: "דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל מנלן ממש...". כוונת הגמ' במילים "ואחר כך יתפלל" היא: ואחר כך יבקש את צרכיו. מכאן, שהמונח תפילה מתייחס לשלוש עשרה ברכות הבקשה, ושאר הברכות הם המסגרת לברכות הבקשה.

בדף לא. אומרת הגמ': "יכול ישאל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל כבר מפורש על ידי שלמה שנאמר 'לשמוע אל הרנה ואל התפלה רנה זו תפלה תפלה זו בקשה'⁵. מבאר רש"י (ד"ה יכול ישאל צרכיו): "יכול ישאל צרכיו- כגון ברכות דאתה חונן עד שומע תפלה, ואח"כ יתפלל שלש ברכות ראשות שהן של שבח". מכאן שהמונח תפילה מתייחס לברכות השבח [ואולי גם לברכות ההודאה, שאף הם תורת רינה עליהם], והם עיקר התפילה.

שתי משמעויות שונות למונח "תפילה" במימרות של חז"ל. במימרא הראשונה תפילה היא במשמעות של בקשת צרכים, ובמימרא השנייה משמעות תפילה היא אמירת שבחו של מקום.

נראה להסביר שהמשמעות הכפולה של המונח "תפילה" נובעת מקיום כפול שמקיימים בעמידה לפני ה' בתפילה. במשמעות הראשונה עיקר הקיום של התפילה הוא בבקשת צרכים מבואר העולם. יסוד התפילה הוא "רחמי". ברכות השבח שבתחילה, וברכות ההודאה שבסיומה, הם רק המסגרת לבקשת צרכים, בקשה זו היא עיקר התפילה.

אולם לתפילה יש משמעות נוספת, גם בשבתות ובימים טובים שאין בהם בקשת צרכים, יש בהם תפילה, ואז עיקר התפילה הוא באמירת שבחו של מקום, או במילים אחרות, מהותה של התפילה היא בדבקות של האדם בבואר העולם.

⁴ הרמב"ן עה"ת ויקרא א, ט, כותב: "צוה השם כי כאשר יחטא ויביא קרבן... ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיחשוב אדם בעשות כל אלה... וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולא חסד הבואר שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש..."

⁵ חשוב לציין שחז"ל הפכו את פשט הפסוק. בפשטות רינה היא שבח, ותפילה היא בקשה. אבל חז"ל מפאת החשיבות לקרוא לברכות השבח תפילה, פירשו רינה זו תפילה, ותפילה זו בקשה.

לפי משמעות זו, עיקר התפילה היא בברכות השבח ובברכות ההודאה. ברכות אלו מביעות את הכמיהה של האדם אל א-ל חי. ברכות הבקשה נועדו רק כהשלמה לברכות השבח. ברכות הבקשה מביעים את הכרה מוחלטת בבעלותו המוחלטת של הקב"ה בעולמו, והפנמה שצרכי העולם כולו מידו של הא-להים הכל יכול. דבקתו של אדם בהקב"ה זקוקה גם להכרה זו.⁶

בתפילת העמידה עומדים אנו בפני ריבונו של עולם בשתי בחינות. עומדים אנו בבחינת עבדים, המתחננים על חיינו, ומבקשים על צרכינו. עומדים אנו גם בבחינת בנים, הדורשים קירבה לאביהם שבשמים.

כנגד שתי בחינות אלו תקנו לנו חכמים שתי ברכות העוסקות בבקשה לקבלת התפילה. ברכת שומע תפילה, שבה אנו מתחננים על חיינו. וברכת העבודה, שבה אנו משתוקקים שתפילתנו תעלה לרצון בפני אדון כל.

---

⁶ המשמעות הראשונה של התפילה חופפת את הנאמר עד כה, שהתפילה בנויה שיערים שיערים. השער הראשון - פסוקי דזמרא. השער השני - ברכות קריאת שמע. השער השלישי - ברכות השבח. מטרת השערים הללו להתיר לאדם לעמוד לפני הקב"ה בתחינה ובקשה. לפי המשמעות השנייה, רק פסוקי דזמרא וקריאת שמע וברכותיהם הם שיערים לתפילה. ברכות השבח הם עיקר התפילה. ברכות הבקשה הם תוספת לברכות השבח.